

De IJzer, oktober 1914. Een slag te veel ?

Het idee en de timing van de eerste onderwaterzetting

Luc Vanacker

Over de Slag aan de IJzer, "*voorzeker de belangrijkste veldslag in de geschiedenis van ons koninkrijk*"¹ is al veel gepubliceerd. Bij wat ik daarover gelezen heb, komt het me voor dat twee aspecten onderbelicht gebleven zijn:

- (1) Wie is met het idee van een gecontroleerde onderwaterzetting op de proppen gekomen?
- (2) Waarom heeft men zolang met de uitvoering ervan gewacht?

"*Door de inundatie voor de spoorwegberm Nieuwpoort-Diksmuide met 15 dagen te vertragen,*" stelt de Belgische generaal Omer Bansart nogal cru, "*heeft men nodeloos een twintigduizendtal Belgen geofferd.*"²

Het idee

Een prima gedachte heeft vaak vele vaders, maar voor de Belgische Generale Staf heeft het inundatie-idee er maar één: kapitein-commandant Prudent Nuyten. Commandant Nuyten maakte sinds augustus 1914 deel uit van het "*Groot Hoofdkwartier van de Belgische Strijdkrachten*". Op 24 oktober 1914 liep hij als verbindingsofficier bij de Franse divisie van generaal Grossetti, over de spoorwegberm Nieuwpoort-Diksmuide. Toen is het hem opgevallen dat de Belgische troepen aan het einde van hun krachten waren "*na zeven dagen en zes nachten onophoudelijk vechten,*" maar tevens is bij hem op dat ogenblik – naar eigen zeggen – de gedachte gerezen ons leger te redden door "*water te steken*" tussen de IJzer en de spoorwegberm.

Cogge en Geeraert

De volgende dag, 25 oktober, is de dag waarop de Veurnse onderzoeksrechter Emeric Feys zijn gast, de onderchef van de Generale Staf, kolonel Wielemans, een document toont waaruit blijkt dat Nieuwpoort in 1793 de Franse revolutionaire troepen een tijdlang op afstand had weten te houden door een onderwaterzetting.

Zondag 25 oktober is ook de dag waarop Karel Cogge op het stadhuis ontboden wordt en samen met commandant Nuyten de moeilijkheden en de mogelijkheden bespreekt om de gewenste inundatie te realiseren. Het vervolg van het verhaal is algemeen bekend. Nog dezelfde avond verrichten Cogge en commandant Jamotte³ het voorbereidende verkenningswerk.

In de nacht van 26 op 27 oktober mislukt de poging van Cogge en kapitein Thys om via het Oud-Veurnesas (of de "Spaanse sluis") water te steken, doordat de vloeddeuren met het wassende tij na ruim een uur dichtslaan.

In de nacht van 27 op 28 oktober lukt dit wel. Men heeft nu kettingen mee om de vloeddeuren vast te leggen. Omdat de ebdeuren beletten dat het water bij eb terug naar zee

¹ P.A.A. Van Pul, *Oktober 1914 (...)*, blz. 541.

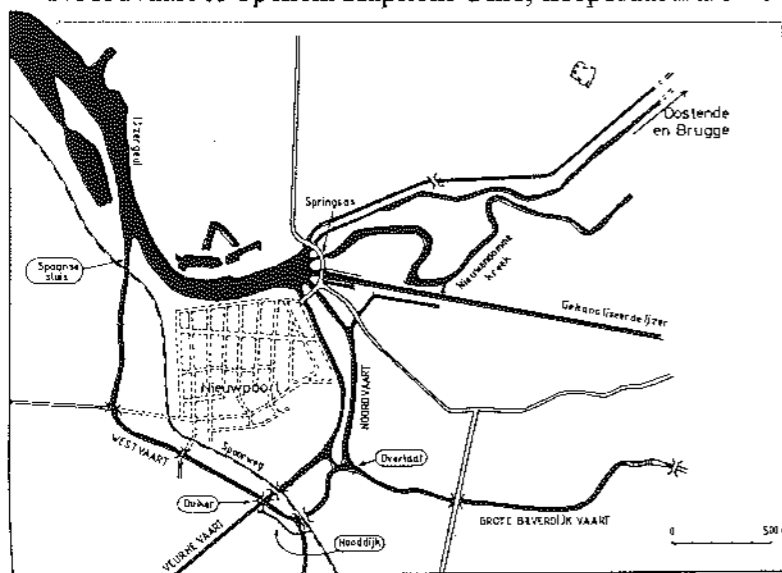
² In de krant "*Demain*" van 28 januari 1920.

³ Victor Jamotte (°1867) was commandant van een geniebataljon van de Tweede Legerdivisie (van Lt.-gen. Dossin). Die divisie controleerde toen de sector Nieuwpoort.

stroomt, vloeit via deze weg ook op 28 en 29 oktober nog water vanzelf landinwaarts, maar de resultaten zijn niet toereikend.

Karel Cogge had voorgesteld om water te steken via de Noordvaart, die een ca. driemaal groter debiet heeft dan de Oude-Veurnevaart. Dit voorstel wordt aanvankelijk door de legerleiding afgewezen wegens te gevaarlijk dicht bij Duitse stellingen. Ook kapitein Thys, die blijft geloven in de Oude-Veurnevaart, wijst dit voorstel af in de nacht van 28 op 29 oktober.

In de nacht van 29 op 30 oktober wordt uiteindelijk toch besloten om de "verlaat"⁴ van de Noordvaart te openen. Kapitein Umé, korporaal Balon en de soldaten Cop en Van Belle

Nieuwpoort en omgeving (Kaart P.A.A. Van Pul)

realiseren dit karwei met de medewerking van schipper Hendrik Geeraert, die er in de nacht van 21 op 22 oktober ook al bij was om de kleine inundatie van de Kreek van Nieuwendamme uit te voeren.

Door dit manoeuvre vier nachten na elkaar te herhalen, stijgt het water in het beoogde gebied met 10 à 30 centimeter. Op 30 oktober overschrijden Duitse troepen in Ramskapelle de spoorwegberm, maar de dag erop dienen ze zich terug te trekken. De Slag aan de IJzer is voorbij. (Zie ook bijlage II)

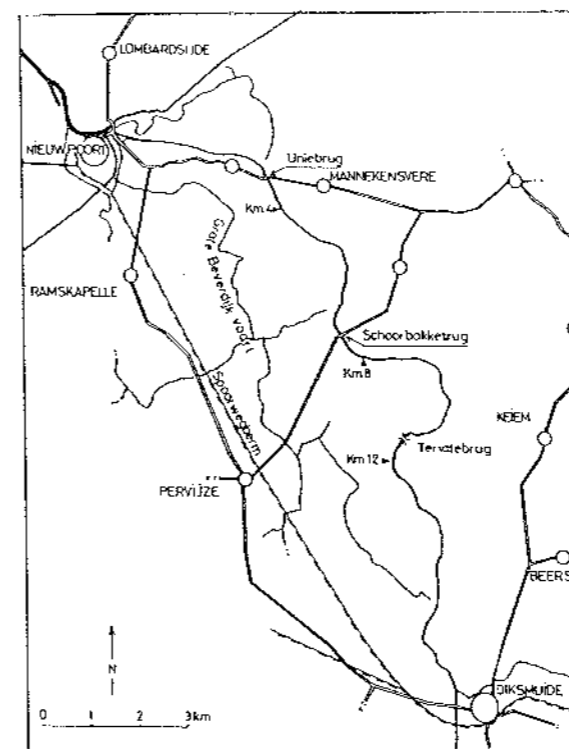
realiseren dit karwei met de medewerking van schipper Hendrik Geeraert, die er in de nacht van 21 op 22 oktober ook al bij was om de kleine inundatie van de Kreek van Nieuwendamme uit te voeren.

geniecommandant Jamotte (wordt majoor) en de geniekapiteins Thys en Umé⁵ (krijgen de Franse militaire medaille).

Op 5 november speldt koning Albert I eigenhandig de hoge onderscheidingen op de borst van commandant Nuyten en van Karel Cogge.

En zoals bij prijsuitreikingen wel eens meer voorkomt, steekt ook hier afgunst de kop op. In zijn boek "Nieuport 1914-1918" (1922) heeft commandant Thys het over een "flagrante leugen" (blz. 6) en in een lezersbrief aan "La Flandre libérale" (van 3 juli 1920) over een "flagrante onrechtvaardigheid" om Nuyten en Cogge als de "uitvoerders van de reddende inundatie" te bestempelen. Dit tegenover anderen, van wie sommigen "oneindig meer verdienstelijk" zijn.

Thys liegt zelf wanneer hij het vaderschap opeist van de gedachte om te inunderen via het Oud-Veurnesas ("Nieuport", blz. 6). Dit voorstel kwam van Cogge, toen de legerleiding de Noordvaart aanvankelijk als te riskant inschatte. Thys heeft ook een poging ondernomen om Cogge een verklaring in die zin te doen tekenen, maar Cogge weigerde resoluut.⁶

Het inundatiegebied (Kaart P.A.A. Van Pul)

Voorts probeert Thys het belang van de inundatie te relativiseren door te beweren dat "het idee van een inundatie zich geleidelijk aan ontwikkelde" ("Nieuport", blz. 5) en dat het een "idee van velen was, want velen wisten dat je Nieuwpoort met water kon verdedigen" (zijn brief aan "La Flandre libérale", 4 juli 1920).

Dit laatste klopt. De Nieuwpoortse heemkundige Juul Filliaert getuigt:

"Uit de mond van allen die bleven, vernamen soldaten en oversten altijd hetzelfde gezegde: "Waarom verzuipen ze den Pruis niet lijk een ratte? Waarom steken ze 't water niet?" Heel Nieuwpoort sprak daarvan lijk van een pinte te drinken of een partijtje te kaarten.

Maar "ze" staken 't water niet."⁷

Meteen worden de prijzen toegekend. In een brief aan koning Albert I schrijft kolonel Wielemans op 1 november 1914:

"Sire,
Nu de inundaties gelukkig een einde hebben gesteld aan de IJzerlag, heb ik de eer u te laten weten dat het initiatief voor deze belangrijke operatie uitgaat van kapitein-commandant van de Generale Staf Nuyten, die moedig bijgestaan door hoofdsluiswachter [sic] Cogge en de officieren van de genie, dit verhoopte resultaat behaald hebben.

Ik stel voor, Sire, om kapitein-commandant Nuyten en hoofdsluiswachter [sic] Cogge tot ridder in de Leopoldsorde te benoemen."

Op 4 november volgt een rapport van majoor Maglinse, "Officier Operaties" van de Generale Staf, waarin wordt voorgesteld om naast Nuyten, ook onderscheidingen uit te reiken aan

⁴ In het IJzerbekken is de term "verlaat" gebruikelijk voor wat in algemeen Nederlands een "afwateringssluis" of "spuisluis" heet. Heel wat literatuur over de onderwaterzetting van oktober '14 heeft het over een "overlaat". In het IJzerbekken en ook volgens van Dale is een overlaat een "minder hoog gedeelte van een dijk waarover zich de rivier bij hoogwater kan ontlasten." In onze streek geldt dit onder meer voor de rechteroever van de IJzer tussen Elzendamme en Diksmuide. Ook stuwen kunnen een lager deel hebben, wat ook "overlaat" wordt genoemd. (Met dank aan de heer Marc Vanhoucke, deskundige bij de Waterwegen, afdeling Kust. In bijlage I leest u meer over de inundaties.)

⁵ Robert Thys (°Schaarbeek, 18 januari 1884, + Nieuwpoort, 20 augustus 1964) was op 14 oktober 1914 als reservekapitein toegevoegd aan het tweede geniebataljon van de Tweede Legerdivisie. In september 1915 kreeg hij het bevel over een compagnie "sapeurs pontonniers". Het grootste deel van zijn leven was hij actief in Belgisch Kongo. In 1952 stichtte hij nog een vereniging van Kongoveteranen.

Fernand Umé (° St.-Joost-ten-Node, 9 juni 1882, + St.-Peters-Woluwe, 3 december 1967) was sinds september 1912 als kapitein verbonden aan het geniebataljon van de Versterkte Plaats Luik. Volgens de "Biographie Nationale" is de Generaal Umélaan in Koksijde naar hem genoemd.

⁶ Getuigenis van Karel Cogges zoon Kamiel in "Quelques éclaircissements sur les inondations de l'Yser en octobre 1914", Elterbeek, 1955. Geciteerd in Janssens, blz. 45-46.

⁷ Juul Filliaert, Van zijn hand (...), blz. 256.

Cogge en Geeraert

Karel Cogge werd op 31 januari 1855 in Veurne geboren als de oudste zoon van een groot gezin. Uit zijn huwelijk met Marie Libbrecht werden 12 kinderen geboren van wie er tien jong stierven. Alleen een dochter, Clementine, en een zoon, Kamiel, haalden de volwassen leeftijd. Kamiel bouwde een militaire carrière uit.

(Foto uit J. Leper)

Op de foto hiernaast is Karel Cogge te zien met zijn kepie van de Noordwatering van Veurne (NWV), waar hij sinds 1894 toezichter van was.

"Weinig geleerd en een beetje ruw in zijn spreken en omgang, was hij goed van harte en zeer rechtvaardig." Zo getuigt M. Nevejans, die Karel Cogge *"van jongs af tot aan zijn overlijden persoonlijk gekend heeft."*

Zijn onmisbare rol in de eerste grote inundatie, is in de hoofdtekst behandeld. We vermelden hier nog een beruchte uitspraak van hem. Toen kolonel Wielemans hem bij hun eerste ontmoeting op het stadhuis van Veurne de vraag stelde of de IJzervlakte onder water gezet kon worden, antwoordde Cogge: *"Ja, dat is mogelijk, maar dat zal niet gaan al hier zitten en dikke sigaren roken, lijk gij het doet."* (Nevejans, blz. 90). Karel Cogge overleed in Veurne op 15 juni 1922.

De vader van **Hendrik Geeraert** (° Nieuwpoort, 1863, + Brugge, 1925) was op IJslanavaart toen Hendrik ter wereld kwam. Later werd hij binnenschipper, een beroep waar ook Hendrik voor koos. In 1887 trouwde Hendrik Geeraert met Melanie Jonckheere en hij werd acht maal vader. *"Nieuwpoortenaars vertellen dat Geeraert met een gevonden kepie van hulpsluis-*

wachter rondliep om ongestoord tussen de militairen te kunnen lopen." (La Flandre libérale, 4 juni 1920) In feite had hij net zo min als Cogge beroepshalve ooit een sluis of een verlaat bediend.

Als de echte sluiswachter, Geraard Dingens, Geeraert zo ziet rondlopen, ergert hij zich daaraan, maar Geeraert lacht de kritiek weg.

Geeraert blijft de hele oorlog lang deel uitmaken van de speciale geniecompagnie die de waterwerken onderhoudt. *"Le vieil Henri"* wordt een vriend van de militairen.

Meteen na de oorlog wordt hij door de administratie van Bruggen en Wegen bedacht met de titel van *"eresluiswachter"* (K.B. van 10 december 1918). Maar veel heeft Geeraert voor al die eer niet gekocht. Op het einde van zijn leven woonde hij in een barak van het

Koning Albertfonds. Uit de lijkrede van burgemeester Van Iseghem van Nieuwpoort citeren we: *"Ofschoon buitengewoon kloek van gestel, moesten de legerhoofden die Geeraert niet konden missen aan de sluisen, hem met alcohol opwinden, doch die prikkelmiddelen en de vele schokken die hij onderging, ondermijnden zijn kloek gestel en leidden hem tot de ziekte die hem ten grave sleepte."* (Messiaen, blz. 130).

Onder massale belangstelling werd hij op 22 januari 1922 ten grave gedragen.

De vraag is uiteraard niet wie allemaal wist dat je de Kustpolders kon inunderen, maar wel of een gecontroleerde en controleerbare inundatie tussen de linker IJzeroever en de spoorwegberm mogelijk was? Dat was voordien nog nooit uitgeprobeerd omdat de spoorweg Nieuwpoort-Diksmuide er maar lag sinds 1868, als een aftakking van de lijn Lichtervelde-Veurne, die tien jaar voordien geopend was (De Volder).

En van zo'n gecontroleerde inundatie wisten maar enkele personen hoe het moest. Cogge was er één van. Hij wist niet alleen met welke sluisen of verlaten je dit gebied kon inunderen en waar je een hulpdijk diende te bouwen (aan 't Koolhof), maar ook waar alle af te sluiten doorgangen onder de spoorwegdijk zich bevonden. Op de stafkaart van commandant Nuyten stonden die niet eens allemaal aangeduid.

Hierbij doet de suggestie van onderzoeksrechter Feys aan kolonel Wielemans in verband met de inundatie van 1793 eigenlijk niet ter zake. De verdienste van Feys bestaat erin dat hij de Generale Staf in contact heeft gebracht met de enige man die op dat ogenblik het leger nog kon redden, hoewel Nuyten beweert dat de Veurnse burgemeester Despot hem de naam van Cogge genoemd heeft (De Legerbode, blz. 5). Nuyten beseft ten volle het belang van Cogge toen hij in 1927, bij de inhuldiging van diens borstbeeld, zei: *"Ik breng hulde aan Karel Cogge, de redder van het leger."*

In Nieuwpoort diende Hendrik Geeraert tot 17 december 1914 te wachten op zijn eerste onderscheiding: de Franse militaire medaille. Velen – en niet uitsluitend Nieuwpoortenaars (zie Memor) – vonden dat Geeraert daarmee niet naar verdiensten was beloond. Van hem kwam toch de kennis om de Kreek van Nieuwendamme te inunderen. Van hem kwamen toch de kennis en de assistentie bij de eerste inundatiepogingen via de Noordvaart. Pas op zijn sterfbed kreeg ook hij het Ridderkruis in de Leopoldsorde (per K.B. van 25 december 1924).

Toen Geeraert in 1950, naar aanleiding van zijn 25-jarig overlijden, werd afgebeeld op een bankbiljet van 1.000 Belgische frank, werd er in Veurne verontwaardigd gereageerd (zie o.m. Leper). Die kleinsteedse naijver heeft er allicht mee voor gezorgd dat de rol van commandant Nuyten nooit in vraag is gesteld.

In 1974 nog meende generaal F. Temmerman te moeten verklaren:

"Verschillende personen eisen de eer [van het inundatie-idee] op, een eer die ons omweerlegbaar lijkt toe te horen aan commandant van de Generale Staf Nuyten van het Groot Hoofdkwartier." (blz. 23)

Bij nader toezien zijn de verklaringen van kolonel Wielemans en van majoor Maglinse aan het adres van de koning en die van generaal Temmerman géén getuigenissen, maar steunbetuigingen bij de bewering van kapitein Nuyten dat hem dat idee op 24 oktober op de spoorwegberm te binnen was gevallen. Een bewering op zich is geen bewijs.⁸

Er is immers iemand die beweert dat hij Nuyten elf dagen vroeger al de mogelijkheid tot inunderen duidelijk had gemaakt. Die "iemand" is de enige echte sluismeester van Nieuwpoort in oktober 1914, namelijk Geraard Dingens. Karel Cogge was beroepshalve *"toezichter van de Noordwatering van Veurne"* en Hendrik Geeraert was binnenschipper.

⁸ Toch aanvaardt Jos Vols in zijn overigens degelijke studie over *"De overstrooming in de IJzestreek"*, de steunbetuiging van majoor Maglinse als afdoende bewijs.

Geraard Dingens

Meteen na de oorlog stelt Geraard Dingens een (onuitgegeven) tekst van 29 getypte A4-vellen op met als titel *“De oorlog 1914-1918”*. Hij beweert ervan dat het *“de echte en onvervalste waarheid”* is. In die tekst vertelt Dingens over vier Britse militairen die hun intrek nemen in zijn kantoor (op 8 oktober 1914) en over twee Britse *“opperofficieren”* die hem op 10 oktober vragen of de rechteroever van de IJzer niet geïnundeerd kan worden. Ze zijn geïnteresseerd in een inundatie ten noorden en ten zuiden van het kanaal Nieuwpoort-Oostende. Die Britten tasten duidelijk de mogelijkheid af om Oostende als zeehaven te behouden. Ze handelen wellicht in opdracht van generaal Rawlinson⁹, die op die dag in Oostende een onderhoud heeft met koning Albert I en de Franse verbindingsofficier bij het Belgische leger, generaal Pau. In Oostende wordt voorgesteld dat de Belgen zich in de buurt van St.-Omer zullen terugtrekken om te recupereren. Dit stuit echter op een veto van de Franse opperbevelhebber Joffre, die voorstelt het Belgische leger in de streek van Ieper- Poperinge te houden. Uiteindelijk kiezen de Belgen zelf voor de regio Nieuwpoort -Diksmuide-Veurne.

Op 11 oktober vertrekken de vier Britse militairen die sinds 8 oktober in het kantoor van Geraard Dingens gastvrijheid genoten. Hun plaats wordt ingenomen door Belgische *“mannen van de genie”* die houten liggers van de sluisdeuren aan stukken zagen om hun eten op te warmen en zich amuseren met de telegraaf. Het verschil in discipline met de Britten kan moeilijk groter.

Op 13 oktober krijgt Dingens het bezoek van Nuyten, die op dat ogenblik blijkbaar al inundatiemogelijkheden bestudeert. Nuyten is erover verwonderd dat noch de *“ingenieur”* noch *“de conducteur”* aanwezig zijn en hij Wendt zich uiteindelijk tot sluismeester Dingens zelf. Dingens geeft dat onderhoud als volgt weer:

“Men heeft gesproken over overstroming ten oosten van de IJzer, Oostendewaarts, is dit mogelijk?”

Wij gaven het zelfde antwoord als wij gegeven hadden, aan de Opper Officieren van het Engelsch leger op 10 Oct. 11, n.l. dat dit niet wel mogelijk was, maar dat eene overstrooming westelijk den IJzer, tusschen den IJzer en ijzerweg gemakkelijk te verwezenlijken was, indien men de duikers onder den ijzerweg kon toestoppen.

Wij duidden die plaats aan op de kaart er bijvoegende dat het stoppen der duikers met zorg zou moeten gedaan worden en een groot werk zou wezen, voornamelijk van den duiker, gelegen bij den ijzerwegbrug te Nieuwpoort, die eene opening heeft van 9 tot 10 meter.

Wij deden ook opmerken dat die overstroming zou moeten gedaan worden met zeewater en die landstreek, voor langen tijd bedorven zou wezen.

Dan sprak hij ons over de bruggen van de Veurne- en de Loovaart waaroer wij gelukkig ook de noodige inlichtingen konden geven. (...)

⁹ Generaal Rawlinson had de leiding over de Britse 7de Divisie en de 3de Cavalceridivisie. Die troepen dienden de drie Britse brigades, die de Belgen in Antwerpen bijstonden, te versterken. Maar de dag dat Antwerpen viel, op 9 oktober, bevonden ze zich nog maar in Gent, net als de Franse marinefuseliers van admiraal Ronarc'h. De troepen van Rawlinson belandden op 14 oktober in Ieper.

Over Antwerpen beweert Winston Churchill dat indien de stad zich vijf dagen vroeger had overgegeven, de Duitsers op 10 oktober aan de IJzer zouden hebben gestaan, op een ogenblik dat er nog geen geallieerden in Ieper waren.

Van 17 oktober af gebieden officieren, sergeanten en zelfs soldaten Dingens en ook het overige bedieningspersoneel om hun kantoren te verlaten. Op 19 oktober zoekt Dingens zijn vrouw en dochter op in villa *“Gaston”* te Koksijde-Bad. Op 7 december is hij in St.-Idesbald en op 11 december in De Panne (villa *“Le cheval marin”*). Op 19 augustus 1915 wordt hij naar Fécamp (in Normandië) geroepen om er toezicht te houden op het maken van *“sasdeuren voor de sluisen van Nieuwpoort”*. Op 1 maart 1919 gaat hij met pensioen.

Uit het verslag van Dingens blijkt duidelijk dat op de vooravond van de IJzerslag het leidinggevend personeel van Bruggen en Wegen gevlucht was. Het bedieningspersoneel met hoofdsluiswachter Dingens was op post gebleven. Dit personeel is niet gevlucht – zoals wel eens gesuggereerd wordt¹⁰ – het is door militairen verdreven.

De versie van Dingens wordt bevestigd door M.L. Bourgoignie, ere-hoofdinspecteur van Bruggen en Wegen, in een rapport van 1923 aan minister Helleputte. Minister van Oorlog de Broqueville had er zich in een telegram aan Helleputte, minister van Landbouw en Openbare Werken in Sainte Adresse (Le Havre), op 25 oktober 1914 over beklaagd dat het personeel dat de waterhuishouding in het IJzerbekken kon regelen, verdwenen was, net nu het leger strategische inundaties wou realiseren.

Een deel van het kaderpersoneel is nog uit Normandië teruggekeerd, maar door de tussenkomst van Cogge, was hun hulp niet meer van vitaal belang. Ook Dingens heeft vanuit Koksijde zijn diensten nog aangeboden via de genieofficieren kapitein Vantrooyen en Majoor Lefèvre op *“3 of 4 november”* (*“La Flandre libérale”*, 26 juni 1920), maar ook die had men niet meer nodig.

Uit het rapport van erehoofdinspecteur Bourgoignie halen we de volgende behartigenswaardige passage aan:

“De verdwijning van het sluispersoneel van Nieuwpoort is te wijten aan (“imputable aux”) de militaire autoriteiten. De sluiswachter en zijn medewerkers zijn van hun posten verdreven door het Belgische leger op 19 oktober 1914, en de officieren die de ontruimingsbevelen (“ordres de déguerpissement”) gegeven hebben, hebben ongelijk gehad zich niet te informeren over de plaatsen waar die mensen zich begaven om ze gemakkelijk terug te vinden indien nodig. Het staat buiten twijfel dat dit personeel een betere assistentie had kunnen verstrekken dan Cogge en Geeraert en dat hun bijstand tijdsverlies had kunnen voorkomen bij de probeersels (“tâtonnements”) aan het begin van de onderwaterzetting. Probeersels die net niet de hele operatie in het gedrang hebben gebracht.” (blz. 5)

Zoals al vermeld, zijn de belevenissen van Geraard Dingens nooit gepubliceerd, maar in het dagblad *“La Flandre libérale”* van 5 juni 1920 verscheen wel een interview van een zekere Georges Pacquot met Dingens, waarin de grote lijnen van zijn verhaal terug te vinden zijn. Dit interview, het derde na dat met Karel Cogge (1 juni 1920) en Hendrik Geeraert (4 juni), lokte reacties uit van kapitein Umé (26 juni 1920) en kapitein Thys (3 en 4 juli). Prudent Nuyten reageerde niet, hoewel Pacquot er hem toe aanspoorde de stilte te verbreken.

Het jaar voordien, in 1919 had Nuyten in de tweetalige *“De Legerbode/Le courrier de l'armée”* zijn versie van de feiten al gegeven en hij heeft er nooit meer iets aan gewijzigd.

¹⁰ Bij voorbeeld P. Van Pul: *“De sluismeester (...) had de voorgaande dag zijn belegerde post verlaten voor veiliger oorden.”* (blz. 547)

Geraard Dingens en Germain Van Marcke

Geraard Dingens was afkomstig van Sas-van-Gent (° 19 oktober 1849) en hij werkte al sinds 1875 aan het sluizencomplex van Nieuwpoort, dat hij in 1876-1878 heeft weten voltooien.

In tegenstelling tot Geeraert, die analfabeet was, en Cogge, die maar een beperkte opleiding gekregen had, was Dingens een ontwikkeld man, die ook in het Nieuwpoortse verenigingsleven een vooraanstaande rol speelde. Zo was hij secretaris van een rederijderskamer, bestuurslid van de filharmonie en ondervoorzitter van het Willemsfonds. Hij was vader van een dochter en twee zoons.

(Foto J. Callenaere, Heemkring
Ramscape aan den IJzer)

Op Georges Pacquot, die hem in 1920 interviewt voor "La Flandre libérale", laat deze bescheiden ambtenaar de indruk na over "een grote intelligentie en een zeker

oordeel" te beschikken. Zijn onuitgegeven verslag over zijn ontmoeting met commandant Nuyten op 13 oktober 1914 (fragment in de hoofdstuk) klinkt geloofwaardig. Nuyten heeft ofwel niet begrepen wat Dingens hem duidelijk wilde maken, ofwel heeft hij het vergeten... Dat verandert niets aan het feit dat Dingens de mogelijkheid tot inundatie van de linker IJzeroever ook aan heel wat andere officieren heeft gemeld en in dat opzicht meer dan zijn plicht heeft gedaan.

Op 19 oktober 1914 (nota bene op zijn 65ste verjaardag) wordt hij samen met zijn personeel door Belgische militairen uit het sluizencomplex verdreven. Door dit personeel niet te vragen zich ter beschikking te houden, hebben de verantwoordelijke genie-officieren een kapitale fout gemaakt. De insinuaties als zou Dingens zijn post verlaten hebben zijn lasterlijk. Sluismeester Geraard Dingens overleed in Nieuwpoort op 31 januari 1926.

De Wulpense onderwijzer Germain Van Marcke (°Wulpen, 1874, + Veurne, 1934) is nog minder bekend dan Geraard Dingens. Nochtans heeft hij evenzeer gemeend zijn land in nood te kunnen helpen door militairen te wijzen op de mogelijkheid van een gecontroleerde inundatie, wat hij tijdens zijn opleiding – weliswaar uitsluitend theoretisch – bestudeerd had. Evenmin als Dingens is hij daar ooit voor beloond geworden.

Germain Van Marcke was gehuwd met Irma Van Daele en werd vader van drie kinderen: Georgette (1902-1940), Valeer (1903-1926) en Geneviève (°1918), die nog in leven is.

Germain Van Marcke als schoolhoofd
in Wulpen. (Foto Geneviève Van Marcke)

"Men weet dat, den 13^{en} October, het Belgisch G.H.K. van Eecloo komend, zich te Nieuwpoort-Bad opstelde. Ons arm leger, van Antwerpen in aftocht, was in een ellendige toestand.

's Avonds van eene zending terugkeerend, deed ik mijn auto bij de ingang van Nieuwpoort-Stad stoppen om bij den sluiswachter, op die plaats met het manoeuvreren van het sluizen-systeem gelast, inlichtingen te nemen over de mogelijkheid om het terrein, ten Oosten [cursief in de originele tekst] van den Yser, onder water te zetten. De goede man gaf me een ontkennend antwoord. Ik drong niet aan en ging aan mijne overheid te Nieuwpoort-Bad over het gebruik van mijn dag rekenschap geven." (blz.5)

Nuyten geeft dus toe dat hij het op 13 oktober met Dingens gehad heeft over de onderwaterzetting van de IJzervlakte, maar hij beweert dat Dingens hem alleen sprak over de onmogelijkheid om ten oosten van de IJzer te inunderen. Over de inundatiemogelijkheden ten westen van de IJzer, daar beweert Nuyten van er op 24 oktober zelf op gekomen te zijn. Dingens beweert er hem al op 13 oktober over gesproken te hebben. Nadien heeft hij dat verhaal nog aan heel wat andere officieren verteld.

Dit lijkt een welles-nietes-spelletje dat in militaire kringen in het voordeel van Nuyten is beslecht, op zijn woord alleen. Er is echter ook nog een getuigenis uit Wulpen dat in het vergeetboek is beland.

Germain Van Marcke

Op 15 oktober stelde de Wulpense onderwijzer Germain Van Marcke enkele kamers in zijn woning ter beschikking van twee officieren: commandant Geerinckx en luitenant-kolonel Le Roy.¹¹

Na een slapeloze nacht bracht Germain Van Marcke 's anderendaags tijdens het ontbijt de vraag ter sprake waarom men er niet aan dacht om de Duitsers met water te stoppen? Daarop haalde hij het klad van een conferentiewerk uit een lade te voorschijn en

"Vervolgens heb ik de kaarten getoond die de mogelijkheid verduidelijkten om de inundatie te beperken, t.i.z. om het water aan de kant van de vijand te houden, door gebruik te maken van de spoorwegberm als borstwering, na de doorgangen dicht te hebben gestopt die er onderdoor lopen."

De volgende dag, op 17 oktober, kwamen de twee officieren hem meedelen dat generaal Dossin, commandant van de tweede Divisie, hem wenste te spreken.

"Ik ben er naartoe geweest. De generaal heeft me ondervraagd over de mogelijkheid van een inundatie. 's Anderendaags (de 18de) én de dag erop heeft men me willen meetornen naar Nieuwpoort, maar ik heb die invitatie afgewezen omdat ik niets wist van de werking der sluizen. Toch heb ik hem aangeraden een beroep te doen op een sluiswachter."¹²

¹¹ Leopold Geerinckx (°Gent, 23 december 1871, + Oostende, 25 augustus 1929) was commandant van het 2de artilleries regiment van de 2de Divisie.

Eugène Le Roy (° Brussel, 1 november 1861) was luitenant-kolonel (sinds 8 augustus 1914) bij hetzelfde artilleries regiment. Beiden spraken Nederlands.

¹² Citaten uit het verslag van Van Marcke, dat hem op 10 januari 1923 gevraagd was door de minister van Landsverdediging, Albert Devèze. Dat verslag konden ze op het "Centrum voor Historische Documentatie" van de Belgische Krijgsmacht te Evere, niet terugvinden. Ik citeer uit het artikel van M. Van Wesemael.

De twee officieren stelden hem verder steeds gerust en maanden hem aan tot geduld, tot ze hem op een mooie dag het slagen van de inundatie kwamen melden.

Generaal Dossin werd nauwgezet op de hoogte gehouden van de inundaties die in zijn sector uitgevoerd werden, van die van Nieuwendamme tot die van Veurne Ambacht. Hij is ook vrij vroeg op de hoogte gebracht van de mogelijkheid van een gecontroleerde inundatie. Volgens Geraard Dingens moet ook kolonel Wielemans, het hoofd van de Generale Staf, op de hoogte zijn geweest, "daaraan twijfelen wij geen oogenblik".

Wat kunnen we met zekerheid stellen? De mogelijkheid van een gecontroleerde inundatie ten westen van de IJzer is op 13 oktober en de dagen nadien door hoofdsluiswachter Geraard Dingens meegedeeld aan de legerleiding, via Nuyten en/of andere officieren. Hetzelfde is gebeurd door onderwijzer Germain Van Marcke op 16 oktober ten overstaan van twee officieren en nadien tegenover luitenant-generaal Emile Dossin. Het is voor mij ondenkbaar dat lt.-gen. Dossin, die als commandant van de 2de Divisie verantwoordelijk was voor de sector waarin alle initiële inundaties plaatsvonden, die kostbare informatie niet doorgespeeld zou hebben aan de Generale Staf. Op zijn bevel wordt trouwens op 21 oktober in de Kreek van Nieuwendamme een kleine defensieve inundatie uitgevoerd.

Het feit dat de officieren die bij Van Marcke logeerden, hem er bij herhaling toe maanden geduld te oefenen, wijst er ten overvloede op dat de legerleiding van de mogelijkheid tot inunderen op de hoogte was, maar "iets" er haar van weerhield daar meteen toe over te gaan. Het was dus een kwestie van "timing" en niet van "niet weten".

De timing

Zoals reeds vermeld, beweert commandant Nuyten dat hem de gedachte van een gecontroleerde inundatie pas op 24 oktober te binnen is geschoten en dat hij de dag erop met de hulp van Cogge en genietroepen, meteen aan de uitvoering ervan begonnen is.

In een Franstalige bijdrage voor het wetenschappelijke "Bulletin Belge des Sciences Militaires" komt Nuyten in 1920 terug op "het ontstaan en de rol van de inundaties van oktober 1914," zonder evenwel nog van sluismeester Dingens te gewagen. Ik citeer het slot volledig omdat Nuyten daarin de laattijdige onderwaterzetting zoekt te verantwoorden.

"Ik heb later vernomen dat vóór 25 oktober, de gedachte om te inunderen in hoge kringen gesuggereerd zou zijn geweest door de Engelse autoriteiten, zonder evenwel te zeggen op welke manier.

In zijn verslag over de operaties van het Engelse leger, drukt maarschalk French zich als volgt uit:

"Op 29 oktober begaf ik mij na de middag naar Kassel waar ik een lang onderhoud had met Foch. De IJzer, kanaal en rivier van Ieper tot de zee kon in ruime mate het land inunderen en zodoende het front dekken en beschermen. Van in het begin verlangde ik er sterk naar om dit project uitgevoerd te zien, maar het stootte op sterke tegenkanting.

Kwam die van de Fransen of de Belgen, ik weet het niet, maar ik ben sterk geneigd te geloven dat de Franse generaals, in hun vurige hoop op een ogenblikkelijk offensief in oostelijke richting, vreesden dat een dergelijk obstakel hen fel ging hinderen.

Nochtans, toen ik Foch na de middag zag, toonde hij zich een sterk voorstander van de inundatie."

Er dient opgemerkt dat op het ogenblik dat dit gesprek plaatsvindt, wij, Belgen, reeds werken aan de inundatie sinds 25 oktober en dat de 29ste de eerste waterplassen zich vertonen ten noord-oosten van Ramskapelle.

Als ons opperbevel op 25 oktober besluit om een beroep te doen op dit ultieme middel, dan is het omdat het zich bewust was van de extreme graad van uitputting waarin ons leger zich toen bevond.

Ik ben ervan overtuigd dat het niet zou hebben toegestemd om water te steken ("il n'aurait pas consenti") zolang ons leger in staat was om de Duitse aanval het hoofd te bieden. Wij deden inderdaad van harte ons deel, heel ons deel in de gemeenschappelijke taak om de Duitse kracht te verzwakken.

Als wij de inundatie voor het front uitgevoerd hadden ("Si nous avions tendu l'inondation") vooraleer we al onze mogelijkheden tot weerstand hadden uitgeput, omstreeks 18 of 20 oktober bij voorbeeld, dan zouden we de nog frisse Duitse krachten, die voor ons lagen, ertoe gebracht hebben zich meer naar het zuiden tegen de Engelsen te keren, op een ogenblik dat zij zelf zich teweer stelden tegen een machtiger tegenstander, zoals blijkt uit het verslag van maarschalk French."

French verbaast er zich over dat Foch, tijdens hun ontmoeting in Kassel op 29 oktober 1914, zich uitspreekt voor een inundatie van de IJzervallei (tussen Ieper en de zee!) om de Duitse opmars te stoppen.

French is verbaasd omdat hij "de Franse generaals" meent te kennen die sinds de reorganisatie van het opperbevel in 1911 aan de "Ecole Supérieure de Guerre" alleen nog de aanvaldoctrines ingelepeld krijgen. Frankrijk had zich in 1870-1871 te defensief opgesteld tegenover Pruisen en het had daar de rekening voor betaald. Alleen "attaquer à l'outrance" kon de overwinning brengen.

Wat French blijkbaar niet weet, is dat Foch zelf het bevel gegeven heeft om vanaf 26 oktober via Duinkerke te inunderen, volgens zijn "Mémoires" om "de weerstand te reorganiseren, als de Belgische linters het mochten begeven" (blz. 189). De Fransen hadden op 16 oktober in de Kleine Moeren en in de vallei van de Kolmevaart al een kleine inundatie met zoetwater verwezenlijkt, maar nu beoogden ze een grotere inundatie die tot Veurne en Lo kon reiken. Hoewel het bevel al gegeven was om er op 26 oktober mee te beginnen, werd het Belgische Groot Hoofdkwartier verwittigd omdat het Belgische grondgebied erbij betrokken was.

Op 25 oktober komt er 's morgens een telegram met dit bericht toe op het Belgisch Groot Hoofdkwartier in Veurne. Kapitein Nuyten is "toevallig" (Van Pul, blz. 551) aanwezig en hij krijgt van majoor Maglinse meteen de opdracht om de inundatiemogelijkheden vóór het eigen front te bestuderen. Het Groot Hoofdkwartier stuurt een afwijzend antwoord naar de Fransen, omdat zowel de bevoorradings- als de uitwijkroutes van het leger door een Franse inundatie afgesneden dreigen te worden. Veel tijd om de inundatie te "bestuderen" gunt Nuyten zichzelf niet, want nog dezelfde morgen wordt Cogge bij de Generale Staf ontboden. Cogge spreekt echter geen Frans en Nuyten is, als geboren Ieperling, de enige die hem begrijpt. Pas na een tweede protest van regeringsleider¹³ en minister van Oorlog de Broqueville bij de Franse opperbevelhebber Joffre, laat Foch om 23.45h weten zijn inundatieplannen op te

¹³ De term "Eerste Minister" is pas per K.B. van 20 november 1920 ingevoerd. Voordien sprak men doorgaans van de "Voorzitter van de Ministerraad" (Luyckx, deel I, blz. 275).

Prudent Nuyten

Prudent Nuyten werd op 23 februari 1874 in Ieper geboren als zoon van Jan Nuyten, een timmerman uit Passendale, en van Léonie Geldof. Doordat zijn ouders vroeg overlijden, worden hij en zijn broer door twee oudere dames opgevoed.

Na de stadsschool, treedt hij op 16-jarige leeftijd als vrijwilliger toe bij het Derde Linieregiment, waarvan er een bataljon in Ieper gekazerneerd is. Drie jaar later is hij al sergeant en trekt hij naar de Militaire School.

In 1897 huwt hij in Schaarbeek met Louise de Posch, een dame uit Ieperse militaire kringen. Zij heeft een broer Ferdinand die luitenant-generaal is en een halfbroer André Lesaffre, die generaal-majoor is. Tijdens de IJzerslag logeert Nuyten bij een broer van die laatste, Auguste Lesaffre, in de Veurnse Duinkerkestraat.

In 1912 wordt Nuyten lid van de Generale Staf en in december 1913 docent aan de Krijgsschool. Het is daar dat hij vriendschap sluit met Emile Galet, de zoon van een klompenmaker, die het tot militair adviseur en vleugeladjutant van de koning heeft gebracht. Niet alleen hun sociale afkomst, maar ook hun carrières lopen opmerkelijk parallel.

Als lid van het Groot Hoofdkwartier van de Belgische Strijdkrachten, sinds augustus 1914, bereidde Nuyten samen met majoor Maglinse de terugtocht van het Belgische leger uit Antwerpen voor (sinds 20 september). Zijn aandeel in de eerste onderwaterzetting is in de hoofdttekst beschreven.

Na een kort intermezzo met generaal de Longueville, volgt generaal Galet in 1926, Maglinse op als stafchef van het leger en Nuyten wordt kabinetschef van minister van Defensie de Broqueville.

Nuyten en Galet gaan allebei in tegen de op Frankrijk georiënteerde defensiepolitiek, die België door een geheim militair akkoord (1920) had meegesleurd in de bezetting van de Ruhr (1923). Ze willen alleen defensief met Frankrijk meewerken en ze zijn voorstander van een natuurlijke verdedigingslijn achter Maas en Schelde. (Foto uit Janssens)

Op het ogenblik dat Nuyten Galet als stafchef en vleugeladjutant opvolgt (in 1932), zal hij frontaal botsen met de minister van Defensie, de eveneens in Ieper geboren Albert Devèze. Die laatste is een voorstander van een defensie aan de landsgrenzen en kan daarvoor rekenen op de sympathie van de Waalse bevolking.

Als Nuyten in juni 1934 door de katholiek-liberale regering de Broqueville gevraagd wordt om te bezuinigen, komt hij opnieuw in aanvaring met Devèze, die nu wel de steun krijgt van de premier. Nuyten vraagt op 1 januari 1935 zijn pensioen aan.

Tijdens de 18-daagse Veldtocht (mei 1940) fungeert hij nog als verbindingsman tussen Leopold III en de Franse Generale Staf. Ten tijde van de Koningskwestie verdedigt hij Leopold III, van wie hij tot 1950 vleugeladjutant blijft.

In 1954 overlijdt hij in zijn villa in het Zoute.

(Vooraf naar: Prof. Luc de Vos en Thierry Mommens; Luitenant Janssens.)

schorten. Op dat ogenblik zijn Belgische geniesoldaten al bezig met de doorgangen onder de spoorwegdijk dicht te stoppen en de Koolhofdijk op te werpen.

We stellen vast dat de start van de Belgische inundatieplannen perfect samenvalt met de eerste tekenen van defensieve aard aan Franse kant.

Maar laten we terugkeren naar de tekst van Nuyten. De legerleiding heeft volgens Nuyten pas op 25 oktober de toestemming gegeven om over te gaan tot "het ultieme middel" van de inundatie omdat ons leger toen pas een "extreme graad van uitputting" vertoonde en we "ons deel van de gemeenschappelijke taak" dienden op te nemen om de Duitse aanval te verzwakken.

Die redenering snijdt geen hout, want wat het Belgische leger in het voorjaar van 1915 kon, met name een deel van de Franse sector (van Diksmuide tot Steenstrate) overnemen, zou het even goed gekund hebben in oktober 1914. Het had met andere woorden net zo goed meer zuidelijk de Duitsers kunnen afmatten.

Maar het merkwaardigste aan Nuytens redenering vind ik dat hij tot tweemaal toe erkent dat we vroeger hadden kunnen inunderen. De eerste keer zou het opperbevel er niet mee ingestemd hebben. De tweede keer was onze weerstand nog niet voldoende gebroken. Dit bewijst impliciet dat hij zich realiseerde dat die mogelijkheid uitvoerbaar was. Alleen was die uitvoering geen optie zolang de Fransen uitsluitend offensieve opvattingen koesterden.

In samenspraak met Frankrijk

Gaan we met deze conclusie niet te ver? Worden koning Albert I en zijn naaste medewerkers niet juist geroemd omdat ze het Belgische leger niet hebben laten meeslepen in levensverslindende en tot mislukken gedoemde offensieven? (H. Bernard, blz. 153)

Heeft onze koning daarom immers nooit het opperbevel over zijn leger aan een generaal willen afstaan? We laten enkele cruciale momenten van vóór de inundatie de revue passeren.

Het klopt dat het niet klikte tussen de top van de Generale Staf, ware adepten van "de Franse school", en de koning. In Luik reeds vernietigt de koning tot tweemaal toe een bevel van de Generale Staf om de bruggen over de Maas voor een tegenaanval intact te laten.

Na de val van Luik zien de Fransen het Belgische leger liever naar Namen trekken, maar het wordt Antwerpen. In Antwerpen barst de bom en wordt de top van de Generale Staf vervangen. Er komt voorlopig geen nieuwe chef, zodat onderchef kolonel Wielemans, voordien kabinetschef op het ministerie van Oorlog, de feitelijke leiding heeft en de invloed van de adviseur van de koning, commandant Galet, sterk toeneemt.

Na de val van Antwerpen (8 oktober) vragen de Fransen dat het Belgische leger zich terugplooit in de regio Deinze-Tielt, maar de Belgen kiezen voor Brugge-Oostende.

Op de vergadering van 10 oktober in Oostende stelt de Franse verbindingsofficier, generaal Pau, voor dat het Belgische leger gaat uitrusten in de regio St.-Omer - Calais. De Franse opperbevelhebber Joffre wil dat het zich opstelt in de regio Ieper-Poperinge, maar de Belgen kiezen voor Nieuwpoort-Diksmuide-Veurne.

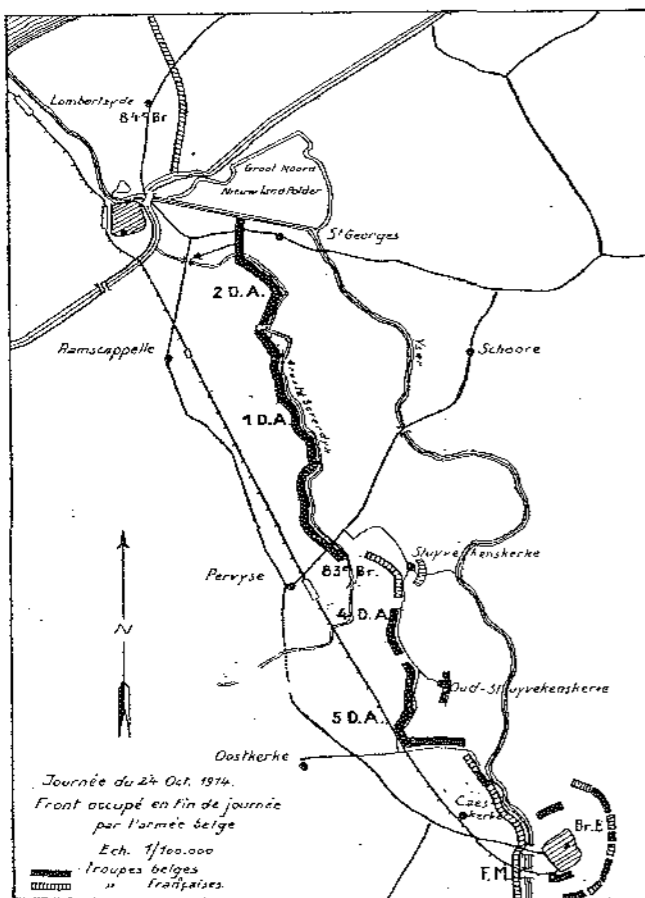
Een tijd lang heeft over deze vergadering het verhaal de ronde gedaan dat koning Albert I er besloten had het Belgische grondgebied niet te zullen verlaten. Dit verhaal klopt niet, want de koning was ertoe bereid om zijn troepen naar Frankrijk te volgen om er uit te rusten. Toch

geloofd koning Leopold III dit verhaal nog in 1940 en motiveert het hem om bij zijn troepen te blijven (H. Bernard, blz. 150-153).

Oostende betekent ook een keerpunt in de Frans-Belgische relaties. De koning legt er op 11 oktober het Franse voorstel naast zich neer om zijn bevelvoering over te dragen aan een generaal, maar tegelijkertijd ziet hij de noodzaak in van "de eenheid van actie tussen de geallieerde krachten" (Galet, blz. 308). Dit betekent concreet dat het Belgische leger in zijn handelen rekening dient te houden met de Franse aanvalsplannen.

Dit is niet meer dan logisch want na de overgave van het "nationaal reduit" Antwerpen, het laatste en grootste van de drie "Versterkte Plaatsen", heeft het Belgische leger geen defensieve operatieplannen meer. Heel wat hooggeplaatste militairen geven na de oorlog toe dat tijdens de opleiding inundaties in de vallei van de IJzer niet bestudeerd werden.¹⁴

Op 15 oktober is er het memorabele bevel van koning Albert I om niet alleen te allen prijze stand te houden aan de IJzer, maar ook om "met de hulp van de geallieerden, de vijand van ons grondgebied te verdrijven". De volgende dag, op 16 oktober, bezoekt hij 's morgens zijn divisiecommandanten om hen van zijn vastberadenheid te overtuigen.

De toestand op 24 oktober. (Kaart X. "Les Opérations (...)")

Na de middag ontmoet hij generaal Foch, de commandant van de noordelijke Franse troepen, die hem komt bemoedigen.¹⁵

Nog dezelfde avond pleit Foch bij Joffre voor versterking van het Belgische leger. Foch weet op dat ogenblik nog niets van het met reservisten nieuw gevormde Duitse Vierde Leger, waar hij zich de volgende dagen tegen te pletter zal aanvallen.

Want aanvallen doen de Fransen en met hen – in de mate van het mogelijke – de Belgen. Op 19 oktober bij voorbeeld wordt Keiem veroverd, maar weer prijs gegeven. Beerst gaat verloren, maar tegen de avond weer ingenomen. Die avond "voorspelde" Foch op 26 oktober in Gent te zullen staan (Galet, blz. 336).

Op 21 oktober komt de beloofde Franse versterking: de 42ste divisie van de dynamische Corsicaanse generaal Grossetti.

Maar in plaats van de Belgen bij te staan bij de verdediging van hun bedreigde centrum, gaat ze in de aanval ten noorden van Nieuwpoort.

Pas op 24 oktober zal een deel van die divisie de Belgen bijspringen die de IJzerlinie niet meer kunnen houden en zich achter de Grote Beverdijk (het verlengstuk van de Noordvaart) hebben verschanst. Commandant Nuyten fungeert die dag als verbindingsofficier bij Grossetti.

Als het restant van de Franse 42ste divisie zich tijdens de nacht van 25 op 26 oktober uit de sector Nieuwpoort terugtrekt, doet ze de meest westelijke van de bruggen over de Ganzenpoot springen. Daardoor zullen Geeraert en kapitein Umé met zijn manschappen op 29 oktober over de sluisdeuren moeten lopen om bij de verlaat van de Noordvaart te komen. Dit brengt ons bij de voor de hand liggende vraag waarom de Belgen zelf de bruggen over de IJzer niet vroeger opgeblazen hebben? Wie het antwoord op die vraag kent, weet ook waarom niet vroeger werd geïnundeerd.

De bruggen

Bruggen opblazen en inunderen zijn twee defensieve maatregelen die van bij het begin van de oorlog toegepast worden, zowel door de Belgen als door de Duitsers.

Zelfs al de dag vóór de oorlog losbreekt, op 3 augustus 1914, laat koning Albert over het hoofd van de Generale Staf heen, de bruggen over de Maas tussen Luik en de Nederlandse grens opblazen. Drie tunnels tussen Luik en Duitsland ondergaan hetzelfde lot (Galet, blz. 76).

Op 4 augustus valt Duitsland België binnen en komt het bevel om de bruggen stroomopwaarts van Luik te ondermijnen. Even later gaan die van Engis en Hermalle-sous-Huy de lucht in (Galet, blz. 77).

Tijdens het beleg van Antwerpen laten Duitsers, uit schrik voor een aanval tegen hun linkerflank, bruggen over de Dender springen (Galet, blz. 297, zonder precieze datering). Tijdens datzelfde beleg realiseren Belgen vanuit verdedigend opzicht inundaties in de valleien van de Schelde, de Dender, de Durme en de Zenne (Galet, blz. 201 en 252, eveneens zonder precieze datering).

Aan de IJzer gaat het er anders aan toe. Op 15 oktober zijn er weliswaar orders om de vernietiging van de IJzerbruggen voor te bereiden (Galet, blz. 321), maar daar blijft het bij. Alleen de Uniebrug wordt op 19 oktober in paniek opgeblazen, na een Duitse tegenaanval bij Mannenkensvere ("Opérations", 1927, blz. 522).

Op 22 oktober dienen de Belgen de bruggen van Schoorbakke, Tervate en Diksmuide nog te allen prijze te houden (Galet, blz. 341). Duitsers kunnen dezelfde dag met een noodbrug in de bocht van Tervate voor het eerst voet zetten op de linker IJzeroever en de volgende dag de brug van Tervate veroveren!

De bedoeling van het bevel om de bruggen te houden, was de geplande aanval van generaal d'Urbal, commandant van de Franse troepen in België, op 23 oktober te kunnen laten doorgaan. Als die aanval mislukt, beveelt Foch d'Urbal om de 42ste divisie van Grossetti in steun naar het bedreigde Belgische centrum te sturen, wat gebeurt op 24 oktober.

¹⁴ Bij voorbeeld luitenant-kolonel Prudent Nuyten in "De Legerbode" van 2 november 1919, lt.-gen. Greindl in mei 1921 (zie bibliografie) en lt.-kol. S.B. H. Bernard in "Van Marathon tot Hiroshima" (deel I, blz. 258). Generaal Galet beweert dat hij de inundatie-mogelijkheden op eigen houtje had bestudeerd (blz. 312), maar veel heeft hij met die kennis kennelijk niet aangevangen.

¹⁵ In zijn "Mémoires (...)" (blz. 188) situeert Foch deze ontmoeting vóór het bezoek van de koning aan zijn divisiecommandanten. Daarmee wekt hij de indruk dat het idee van de Belgen om stand te houden aan de IJzer van hem komt.

Hoewel de koning zelf in zijn pen kroop om dit na een pseudo-interview met Foch (in 1926) recht te zetten, laat ook de meest recente Foch-biograaf daarover nog onduidelijkheid bestaan (Autin, blz. 133-156).

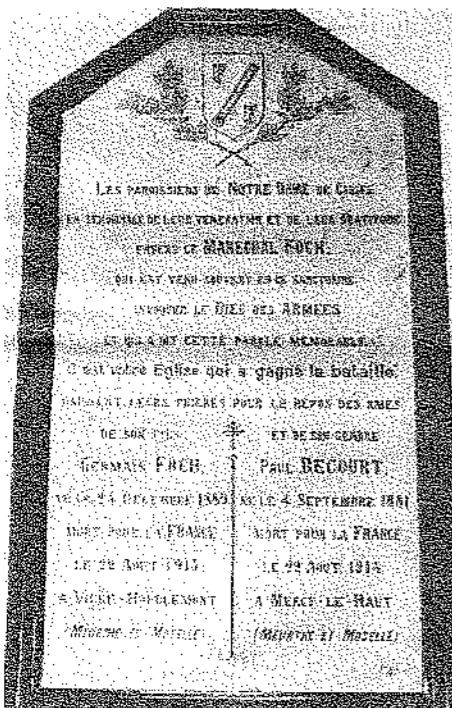
Foch in Kassel

Ferdinand Foch (° Tarbes, 1851, + Parijs, 1929) heeft de Franse doctrine van *“l’offensive à l’outrance”* als lesgever zeker aangemoedigd. Daarom ook had president Clémenceau hem in 1906 naar *“l’Ecole de Guerre”* geroepen. *“Hij was de enige die leiding kon geven (...) en ons op de overwinning voorbereiden”* (Tardieu, blz. 13).

Voor zijn aandeel in de Marneslag, waar Fransen en Britten gezamenlijk de Duitse opmars kunnen stoppen, wordt Foch *“officier de la Légion d’honneur”*. Korte tijd nadien, als *“de wedren naar de zee”* begint, vraagt de Franse opperbevelhebber Joffre hem de leiding te nemen over *“le Groupement Provisoire du Nord”*, waar onder meer de brigade marinefuseliers van Ronarc’h deel van uitmaken (4 oktober 1914).

Met die opdracht komt Foch op 24 oktober in Kassel aan, waar hij zijn hoofdkwartier vestigt in *“t Landshuys”*, op dat ogenblik bewoond door notaris Deschodt. Hij zal er blijven tot 21 juni 1915. In april 1918 komt hij er korte tijd terug als opperbevelhebber van de geallieerde troepen. Het museum dat in *“t Landshuys”* ondergebracht is, bewaart een authentieke kepie en een wandelstok van de maarschalk.*

Vanuit Kassel brengt hij tweemaal een bezoek aan het Belgisch Groot Hoofdkwartier in Veurne. Op 16 oktober 1914 komt de kleine (1,65m), maar wilskrachtige generaal koning Albert I een hart onder de riem steken, nadat deze de dag voordien heeft besloten stand te houden achter de IJzer.

De gedenkplaat in de O.L.-Vrouwekerk van Kassel (Foto X., Le Mont Cassel.)

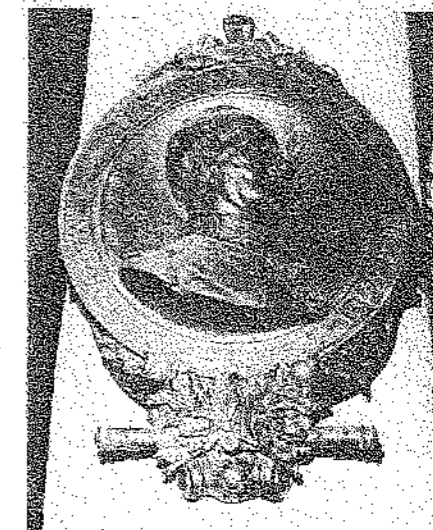
Op 24 oktober hoort Foch de jammerklachten van stafgeneraal Hanoteau aan over het Belgische leger dat moet wijken en de Fransen die maar niet de beloofde hulp bieden. Hij reageert bruusk: *“Dit alles is verleden tijd. Alleen het heden telt. Wat versterkingen betreft, daar beslis ik niet over. Je hebt acht dagen stand gehouden en je zult nog acht dagen standhouden. Energie en nog eens energie heb je nodig. Het past niet dat je van terugtrekken spreekt als het voortbestaan van het land in het gedrang is.”* (Galet, blz. 349)

Foch heeft nog een kort onderhoud met de koning, maar hij trekt uit deze ontmoeting toch de juiste besluiten. Op de avond van de 24ste krijgt generaal Grossetti het bevel om de aanval bij Lombardsijde stop te zetten en het grootste deel van de 42ste Divisie naar het bedreigde Belgische centrum te sturen. Op die 24ste oktober besluit Foch ook om de inundatie bij Duinkerke uit te breiden, maar de Belgen vernemen dit pas ’s anderendaags.

* In de zomer van 2003 was dit museum al zes jaar dicht. Of Foch in het vernieuwde “regionale museum” een plaats zal krijgen, ligt nog niet vast. De Kasselnaren hebben in elk geval een “Vriendenkring” gesticht om alles wat van Kassel is, in het nieuwe museum te behouden.

Foch is ook een diep gelovig man. In de collegiale Onze-Lieve-Vrouwekerk van Kassel ging hij geregeld bidden. Een gedenkplaat in de kerk vermeldt een uitspraak van Foch: *“Het is uw kerk die de slag heeft gewonnen.”* Op diezelfde plaat staan ook de namen van zijn zoon

Germain Foch en zijn schoonzoon Paul Bécourt, die allebei op 22 augustus 1914 sneuvelden, een gebeuren waar Foch pas later zekerheid over kreeg. Dezelfde kerk herbergt ook een bronzen medaillon met de beeltenis van Foch als maarschalk.

Het bronzen medaillon.
(Foto X. Le Mont Cassel)

Wanneer hij op 7 juli 1928 weer in Kassel is, voor de inhuldiging van zijn ruitersbeeld, manifesteren zich de eerste tekenen van zijn hartprobleem. Binnen het jaar overlijdt hij.**

(Vooraf naar: X., Mont Cassel (...) en Jean Autin)

Op 4 november, enkele dagen na de IJzerslag, is de brug in Nieuwpoort, die in de nacht van 25 op 26 oktober vernield was,¹⁶ al hersteld en waagt het 7de Linieregiment een uitval richting Lombardsijde. De Franse 81ste Territoriale Divisie doet die poging 24 uur later over, maar mislukt eveneens.

Het zijn integendeel Duitsers die op 10 november Diksmuide kunnen innemen, waarna admiraal Ronarc’h dit hard verdedigde bruggenhoofd opgeeft door de bruggen te laten opblazen (*“Opérations”*, 1928, deel II, blz. 205).

Commandant Nuyten had bij sluismeester Dingens ook om inlichtingen gevraagd *“over de bruggen van de Veurne- en Loovaart”* (13 oktober). En op 17 oktober dient Dingens zich bij een niet nader genoemde generaal te verantwoorden voor een stel verdwenen brugsleutels.¹⁷ Een telegram later weet Dingens dat die sleutels wat verderop bij een andere brug liggen. Dezelfde dag toont hij een *“kommandant”* dat de brug over de Veurnesluis en aan een andere *“kommandant”* dat de brug over de Iepersluis ook zonder sleutels geopend kunnen worden.

Uit deze beknopte gegevens in verband met de bruggen in het IJzerbekken kunnen we besluiten dat de Belgische legerleiding wist hoe ze de bruggen over de IJzer kon uitschakelen, maar dit niet heeft gedaan om de Franse aanvalsplannen niets in de weg te leggen.

** Na de oorlog heeft Foch nog geijverd om de linker Rijnsoever van Duitsland los te waken of om die minstens een apart statuut te bezorgen. Britten en Amerikanen hebben toen een temperende invloed uitgeoefend op Frankrijk. (Autin, blz. 273-311)

¹⁶ Die brug werd vernield door Belgische genietroepen, op bevel van de Franse lt.-kol. Claudon (Umé, blz. 257).

¹⁷ Volgens sluismeester Dingens zijn die sleutels *“zeer zware ijzeren vorken (soort engelsche sleutel) waarmede de grote moeren worden bewogen welke zich bevinden op de moerbouten, waarmede de bruggen op hun draaispel worden gesteld.”*

Over de inundatie kunnen we alleen maar hetzelfde besluiten. De Belgische legerleiding wist dat ze de Duitsers kon stoppen met een inundatie, maar zolang de Fransen geloofden dat ze de Duitsers terug konden dringen, was dit geen optie.

De Franse school

In 1919 legde een parlementaire onderzoekscommissie het Franse leger vijf zware fouten ten laste waardoor de zaken in 1914 niet waren verlopen zoals verwacht.

Ik citeer uit een samenvatting die luitenant-generaal de Selliers de Moranville, stafchef van het Belgische leger in augustus 1914, liet verschijnen in *"Le Flambeau"* (van 1922).

- (1) Een doctrine die de aanval tot het uiterste huldigde (*"une doctrine d'offensive tactique outracière"*), in strijd met de regels van de kunst van het oorlogvoeren.
- (2) Een militaire organisatie waarbij de kostbare steun van formaties reservisten in grote mate genegeerd werd.¹⁸
- (3) De miskennis van de belangrijke rol van de mitrailleurs, van de zware artillerie en bijgevolg het opvallende tekort van dat materieel in de bewapening van de troepen.
- (4) De miskennis van het weerstandsvermogen van goed georganiseerde defensieve stellingen, volgens de regels van de veldversterking, en miskennis van de moeilijkheid om er de vijand uit te verdrijven.
- (5) Een troepenconcentratieplan gebaseerd op het vooroordeel dat de Duitsers niet voorbij de rechter Maasoever gingen aanvallen."

Voor zijn passieve steun aan de Franse aanvalsdctrine heeft het Belgische leger tijdens de Slag aan de IJzer mee de prijs betaald voor deze fouten, in de vorm van 18.000 doden, gewonden en vermisten (cijfer: Umé, blz. 258).¹⁹

Waarom ?

Er wachten nog twee vragen op een antwoord.

- (1) Waarom hebben de latere stafchefs Galet en Nuyten er moeite mee om te erkennen dat de inundatie er zo laat kwam, precies om de Franse aanvalsplannen niet te dwarsbomen ?
- (2) Waarom hebben ze er moeite mee om toe te geven dat ze er al vroeg door burgers van op de hoogte waren gebracht dat een inundatie op de linker IJzeroever mogelijk was?

Het antwoord op de eerste vraag heeft mijn inziens veel, zonet alles te maken met de vermeende autonomie van het Belgische leger tijdens de IJzerslag. In feite hadden we toen al te maken met een niet-officieel, maar wel een de facto eengemaakt geallieerd bevel over de noordelijke troepen in de persoon van generaal Foch.

¹⁸ In augustus 1914 laat Frankrijk 120.000 reservisten in de kazernes. Duitsland daarentegen zet de reservisten wel meteen in en kan daardoor het aantal legerkorpsen nagenoeg verdubbelen.

¹⁹ Dit cijfer lijkt vrij correct. Tijdens de IJzerslag vielen ca. 3.500 doden, 12.000 gewonden en zieken en werden ook krijgsgevangenen gemaakt. (Mededeling Roger V. Verbeke)

Foch had officieel alleen het bevel over de noordelijke Franse troepen, maar doordat er Franse troepen in de Belgische sector opereerden, diende het Belgische opperbevel zich willens nillens naar de Franse aanvalsplannen te schikken.

Bij het begin van de IJzerslag, op 18 oktober 1914, noteert generaal Brécard, de Franse verbindingsofficier die generaal Pau sinds 13 oktober verving:

"Het is daar dat voor de eerste keer de intergeallieerde samenwerking tot stand komt en sta me toe te bevestigen dat tijdens deze harde Slag om Vlaanderen ("bataille des Flandres"), generaal Foch de ziel van de weerstand was ("l'âme de la résistance")" (blz. 52).

Op 26 oktober, zo vertelt generaal Brécard wat verderop, heeft de Belgische legerleiding besloten de IJzerlinie te laten vallen! Kolonel Wielemans stelt er echter prijs op om generaal Brécard op de hoogte te brengen, vooraleer hij naar de koning stapt. Generaal Brécard antwoordt Wielemans dat, wat de Belgen ook beslissen, de Fransen stand zullen houden. Om zeven uur 's avonds verneemt hij het besluit van de koning dat ook de Belgen stand zullen houden. Belgische transporteenheden hadden al het bevel gekregen om zich naar Poperinge te begeven... (Brécard, blz. 79-84).

Ook wat de Britten betreft, is het bekend dat een ontmoeting van Foch met de Britse bevelhebber French op het gemeentehuis van Vlamertinge (op 31 oktober 1914) cruciaal is geweest om de Britten stand te doen houden voor Ieper (Tardieu, blz. 122-123, Duflou, blz. 17-18 & Terraine).

Het antwoord op de tweede vraag lijkt me eveneens helder als ouderwets kristal. Wie het werk van generaal Galet over *"Zijne Hoogheid Koning Albert, opperbevelhebber tegenover de Duitse invasie"* leest en opnieuw leest, stelt vast dat het evenveel verhuult als onthult. Historische kritiek is een vak dat pas na de Tweede Wereldoorlog aan de Koninklijke Militaire School onderwezen zal worden (Bernard). Dat werk, dat overigens door Nuyten mee geredigeerd is, maakt wel duidelijk dat de Belgische troepen vóór de IJzerslag weinig grootse dingen gepresteerd hadden. De IJzerslag diende niet alleen het blazen van het Belgische leger weer op te poetsen, maar ook dat van de legerleiding. Die diende voor de uitvoering van de inundatie al de eer te delen met twee burgers: Cogge en Geeraert (volgens Galet overigens *"des causes secondaires"*, blz. 362). En dat volstond. Tegen aanspraken van nog meer burgers werden de rangen gesloten.

Een positieve noot om te eindigen. Wat de Britse historica Barbara Tuchman formuleerde als besluit bij de discussie over het aantal dagen dat de Belgen de Duitsers hadden kunnen ophouden bij Luik, geldt eigenlijk ook voor de IJzerslag.

"Maar wat België aan zijn bondgenoten gaf, dat waren niet twee weken noch twee dagen, maar een zaak om voor te vechten en een voorbeeld."

Belangrijkste bronnen

Vooraf wil ik van harte de volgende **mensen** danken voor de informatie, de hulp bij het vinden van bronnen en voor het nalezen van het manuscript: de onvolprezen Roger V. Verbeke, de heren Jacques Bauwens, Wilfried Beele en Marc Vanhoucke, Mevr. Geneviève Van Marcke (dochter van Germain Van Marcke), Yves Dingens (kleinzoon van Geraard Dingens) en Eric Verdonck (diensthoofd toerisme Nieuwpoort).

Niet-uitgegeven

DINGENS, Geraard, *Oorlogsherinneringen*, 29 blz.
JANSSENS, It., *Le lieutenant-général NUIJ TEN, de Ypres au Zoute en passant par la Belgique, toute une vie au service de la patrie, de ses rois en de son armée*, Koninklijke Militaire School, 1989.
Persoonlijke dossiers van L. Geerinckx, V. Jamotte, E. Le Roy, R. Thys en F. Umé.

Uitgegeven

AUTIN, Jean, *Foch ou le triomphe de la volonté*, Ed. Perrin, 1987.
BERNARD, Henri, *L'an 14 et la campagne des illusions*, Brussel, 1983.
BOURGOIGNIE, M.L., *Les inondations de l'Yser en octobre 1914. Rapport de mission*, Brussel, 1923.
BRECARD, gen., *En Belgique auprès de Roi Albert. Souvenirs de 1914*, Calmann-Lévy, Parijs, 1934.
CHURCHILL, W., *The World at Crisis, 1911-1918*, Londen, 1938, Vol. I.
DEGUENT, R., *Les Inondations du front belge (1914-1918)*, Brussel, 1929.
DE SELLIERS DE MORANVILLE, It.-gen., *L'Armée française et la défense de la Belgique en 1914*, in *Le Flambeau*, 1922, blz. 270-303 en 426-459.
DEVOLDER, Daniël, *Geschiedkundig overzicht van het openbaar vervoer in de streek van Ieper + Poperinge + Diksmuide vanaf 1853 tot 1914*, Brugge, 1980.
DEVOLDER, Daniël, *Geschiedkundig overzicht van het openbaar vervoer in de streek van Oostende + Veurne vanaf 1838 tot 1914*, s.l., 1981.
DE VOS, Luc en MOMMENS, Thierry, *Nuyten, Prudent*, in *Nationaal Biografisch Woordenboek*, Vol. 14.
DUFLOU, Remy, *Gebeurtenissen te Vlamertinge tijdens de oorlog 1914-1918*, Vonksteen, Langemark, 1964.
FILLIAERT, Jules, *Van zijn hand*, Vonksteen, Langemark, 1990.
FOCH, maréchal, *Mémoires pour servir à l'histoire de la guerre de 1914-1918*, Parijs, 1931, Vol. I.
FOCH, Ferdinand, *Des principes de la guerre*, Parijs, 1996.
FRENCH, Field-Marshal Viscount of Ypres, *1914*, Boston, 1919.
GALET, generaal, *S.M. le roi Albert, commandant en chef devant l'invasion allemande*, Plon, Parijs, 1931.
GILS, Robert, *Antwerpen, nationaal reduct van België (1859-1914)*, in *Belgisch Tijdschrift voor Militaire Geschiedenis*, XXIX-7, sept. 1992.
JEROLD, Douglas, *The Royal Naval Division*, Naval & Military Press, Eastbourne, s.d. (1923)
LEPER, Joseph, *Geen roem voor de nederigen?* in *Trouw/Fidélité*, nr. 10, 1952, blz. 127-138.
LEPER, J., *Kunstmatige inundaties in maritiem Vlaanderen 1316-1945*, Tongeren, 1957.
LUYKX, Theo, *Politieke geschiedenis van België*, Elsevier, Brussel, 1977, 2dln.
MAURICE, Fredrick (uitg.), *The Life of General Lord Rwalinson of Trent (...) From his journals and letters*, Londen, 1928.
MEMOR, *Le Batelier Henri Geeraert, chevalier de l'orde de Léopold*, in *Le vétéran belge*, 1925, blz. 28-29.
MISSIAEN, Marcel, *Hendrik Geeraert, held van de IJzer 50 jaar geleden overleden*, in *Bachten de Kupe*, nr. 6, 1975, blz. 127-138.
NEVEJANS, M., *De waarheid over K. Cogge*, in *Bachten de Kupe*, XIX, nr 6, 1977, blz. 89-93.
NUYTEN, P., *Rol en ontstaan der Overstromingen aan den Yser*, in *De Legerbode*, 1919, blz. 5-8.
NUYTEN, P., *Les inondations sur le front belge. Genèse et rôle des inondations tendues en octobre 1914 devant le front belge sur l'Yser*, in *Bulletin Belge des Sciences Militaires*, juli 1920, blz. 125-134.
PACQUOT, Georges, *La légende des éclusiers de Nieuport*, in *La Flandre libérale*, 1, 4, 5, 6, 20 en 26 juni en 3 en 4 juli 1920.
TARDIEU, André, *Avec Foch (Août - Novembre 1914). Notes de campagne accompagnées de quatre cents ordres et comptes rendus du Haut Commandement*, Flammarion, Parijs, 1939.
TEMMERMAN, F., *Charles-Louis Cogge*, in *Belgische Militaire Tijdingen/ La Belgique Militaire*, nr. 104, 1974, blz. 23-29.
TERRAINE, John, *Douglas Haig. The educated soldier*, Londen, 1963.

THYS, Robert, *NIEUWPORT 1914-1918. Les inondations de l'Yser et la Compagnie des Sapeurs-Pontoniers du Génie Belge*, Luik, 1922.
TUCHMAN, Barbara, *De kanonnen van augustus*, Elsevier, Brussel, 1976.
UME, Fernand, *Le rôle des inondations pendant la bataille de l'Yser*, in *V'la Pinnemouche 1935*, Brussel, 1935, blz. 255-259.
VAN PUL, P.A.A., *Oktober 1914. De initiële inundaties aan het Belgische front*, in *Belgisch Tijdschrift voor Militaire Geschiedenis*, XXX-7, sep. 1994, blz. 541-563.
VANTHUYNE, H.J., *De rol van het Vleterse bij de onderwaterzetting in 1914-'18*, in *Vlietmara*, IV, nr 1, 1982, blz. 13-17.
VAN WESENMAEL, M., *Nog enig nieuws over de IJzer-inundatie van 1914*, in *Bachten de Kupe*, nr. 3, 1983, blz. 69-73.
VOLS, Jos., *De overstromingen in de IJzerstreek*, in *Bachten de Kupe*, 1964.
X., *Mont Cassel. Le Maréchal Foch, un grand homme au pays des géants*, in *Flandre sans frontières*, nr. 1, s.d.
X., *Les Opérations de l'Armée belge pendant la campagne de 1914-1918*, in *Bulletin Belge des Sciences Militaires*, oktober 1926 - september 1928 (voor de periode van 10 oktober tot 10 november 1914).

Bijlage I :

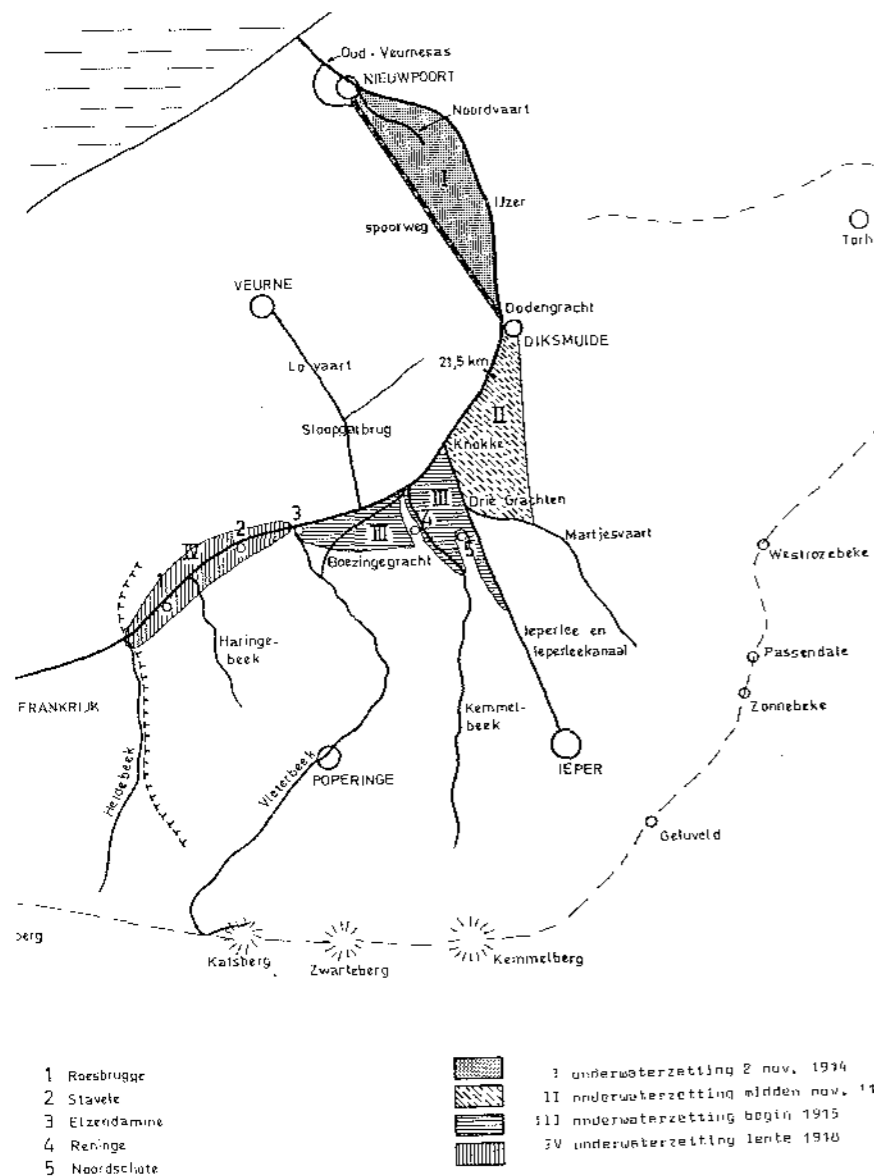
De inundaties

Afgezien van de inundatie van de Kreek van Nieuwendamme ten noorden van St.-Joris (21 oktober), zijn er tijdens de Eerste Wereldoorlog vier inundaties of onderwaterzettingen uitgevoerd.

De eerste en belangrijkste inundatie is die tussen de linker IJzeroever en de berm van de spoorlijn Nieuwpoort-Diksmuide. Die werd gerealiseerd met zeewater via het Oud-Veurnesas (26-29 oktober) en vooral via de Noordvaart, die verderop Grote Beverdijkvaart heet (29 oktober - 2 november).

Het Oud-Veurnesas is voorzien van kleine sluisdeuren. Het water moest door een duiker onder de vaart Veurne-Nieuwpoort, wat het debiet beperkte.

De Noordvaart is een afwateringskanaal dat voorzien is van een "verlaat" met acht ophaaldeuren van elk twee bij 3,50m. De Noordvaart is niet bedijkt, wat het mogelijk maakte om het overlopende water vast te houden tussen de dijk van de linker IJzeroever en de spoorwegberm.

Naast de werken die vooraf moesten worden uitgevoerd (Koolhofdijk, dichtstoppen van 22 doorgangen), zijn ook achteraf nog werken uitgevoerd. Zo is in december 1914 een dijk gebouwd om het zuidelijke deel van het onderwaterzettingsgebied droog te maken. Ook werd er ten zuiden van Nieuwpoort nog een dijk gebouwd, de dijk Dumont, om de afwatering te regelen zonder de inundatie te beïnvloeden. De compagnie "Sapeurs-pontoniers" van kapitein Thys voltooide, samen met 800 infanteristen die dijk in drie weken tijds (september 1915). Die compagnie heeft bovendien vier jaar lang tal van werkzaamheden uitgevoerd om de inundaties in stand te houden en de afwatering te verzekeren. Maar dit valt buiten het bestek van deze bijdrage.

Militair gezien is de herovering van de Palingburg ten noorden van Nieuwpoort (op 30 november 1914) niet onbelangrijk, omdat die een bescherming bood voor het fragiele sluisencomplex.

De vier inundaties (Kaart H.J. Vanthuyne)

Het is dus verkeerd, leerde me ooit Roger Verbeke, om te beweren dat "de Duitsers eind oktober 1914 werden gestopt door in Nieuwpoort de sluisdeuren van de IJzer open te zetten, waardoor de IJzervallei overstroomde". Het waren geen "sluisdeuren", maar een "verlaat" met ophaaldeuren. Het was niet de "IJzer", maar (vooral) de Noordvaart en het ging niet om een "overstroming" (door de natuur), maar om een onderwaterzetting of inundatie (door toedoen van de mens).

Toen Diksmuide in november 1914 verloren ging, werd besloten tot een tweede inundatie, de inundatie van de Blankaart. Die inundatie werd gerealiseerd met zeewater via de IJzer. Dit kon omdat de dijk op rechteroever van de IJzer ten zuiden van Diksmuide lager is en dienst doet als "overlaat". In dit gebied doen zich 's winters geregeld overstromingen voor in de lage weilanden of "broek(agien)". Er diende bij de Knokke, waar het Ieperleekanaal in de IJzer uitmondt, wel een dam gebouwd om te verhinderen dat het zeewater verder liep. Het afvoerwater van de boven-IJzer werd bij de Fintele overgepompt in de Lo-vaart.

Begin 1915 werd de IJzer ook afgedamd ter hoogte van Sint-Jacobskapelle om te beletten dat de inundatievlakte zou leeglopen als de IJzersluis te Nieuwpoort vernield zou worden. Ongewild veroorzaakte deze inundatie ook een inundatie van de Handzamevaart (niet op de kaart).

Op Frans verzoek werd begin 1915 een derde inundatie veroorzaakt: de inundatie van de Knokke (of van Fintele). Met behulp van Britse pompen werd die uitgevoerd met zoetwater uit de Lovaart.

Vermelden we nog dat de breuk in de dijk ten noorden van de Dodengang (mei '15), de Belgen niet alleen beter beschermde tegen de Duitse troepen op de linker IJzeroever, maar de IJzer nu ook in verbinding stond met de inundatie van de spoorweg (of van Veurne Ambacht). Bovendien hebben ook de Duitsers dammen in de IJzer gebouwd om de inundatie te verzekeren. Op die manier konden ze hun verdediging zwakker bemannen. Dit gebeurde in oktober 1917 (Derde Slag bij Ieper) en opnieuw in 1918.

Bij de dreigende Duitse doorbraak in de lente van 1918 werden stuwen met "overlaat" gebouwd op de bovenloop van de IJzer in Roesbrugge, Stavele en Elzendamme. Daardoor ontstond tegen de hoogtelijn van vijf meter een zoetwatermeer: de vierde inundatie. Het Belgische leger was nu, op de grens met Frankrijk na, volledig door water ingesloten. De uitdrukking "bachten de kupe", die al bestond voor de oorlog, zal hierdoor wellicht ruimer verspreid zijn geraakt.

(Vooral naar H.J. Vanthuyne en geniemajoor Déguent)

Bijlage II: De twintig dagen na Antwerpen (samenvattend schema van de belangrijkste gebeurtenissen)

Datum	Belgisch leger (Groot Hoofdkwartier) (GHK)	Noordelijk Frans leger (Foch)	inundatieplannen
10 oktober	Het gros van het leger begeeft zich naar Gistel-Brugge-Torhout In Oostende belegt de koning een vergadering (om 14h) met generaal Pau (afgevaardigde van Joffre), generaal Rawlinson (Britse 7 ^{de} Divisie en 3 ^{de} Cavaleriedivisie), de minister van Oorlog (de Broqueville), de "onderchef" (maar eigenlijke chef) van de Generale Staf (Wielemans), de adviseur Galet en de generaals Hanoteau en Jungbluth. Daar wordt beslist het Belgische leger ten oosten van St.-Omer/Calais terug te trekken.		
11 oktober		Telegram van Joffre aan Pau om de Belgen naar Ieper-Poperinge te leiden om er met de Anglo-Franse troepen aansluiting te doen vinden. Foch vraagt de Belgen zich ten zuiden van Duinkerke te begeven. Telegram van kolonel d'Orjo (Belgische afgevaardigde bij het Franse GHK) tot het Belgische GHK met het verzoek aan de koning om het bevel over de Belgische troepen aan een van zijn generaals te delegeren of om in elk geval rechtstreeks met de chef te kunnen communiceren.	
	De minister van Oorlog antwoordt kolonel d'Orjo (12.27h): " <i>De koning verkiest het bevel over zijn leger te behouden, maar is overtuigd van de noodzaak van eenheid van actie met de geallieerde troepen</i> " en aanvaardt het voorstel voortaan direct met de legerchef te communiceren. De koning geeft het bevel de terugtocht naar Frankrijk stop te zetten. De 2 ^{de} Divisie stopt in Veurne. Alleen depots en niet-opgeleide troepen sporen verder naar Frankrijk.		
13 oktober	GHK in Nieuwpoort		Sluismeester Dingens krijgt het bezoek van commandant Nuyten.
14 oktober	GHK in Nieuwpoort	De Britse 7 ^{de} Divisie en de 3 ^{de} Cavaleriedivisie (Rawlinson) plooiën zich van de kust op Ieper terug.	

15 oktober	Order van koning Albert I aan zijn soldaten om aan de zijde van de Fransen en Britten alleen nog vooruit te kijken en om als "landverrader" te beschouwen wie het woord "terugtocht" uitspreekt zonder uitdrukkelijk bevel en om " <i>met de hulp van de geallieerden de vijand van de grond van ons dierbaar vaderland te verdrijven.</i> "		
16 oktober		Voor hij naar Veurne komt, vraagt Foch aan French (in St.-Omer) om de Duitse rechterflank vanuit zee te bestoken.	
	GHK in Veurne. Het Belg. leger neemt voor het eerst formele stellingen in achter de IJzer (2 ^{de} , 1 ^{ste} en 4 ^{de} Divisie) en achter het Ieperleekanaal (5 ^{de} en 6 ^{de} Divisie). Op de rechteroever blijven alleen voorposten (order van 9.10h). De koning bezoekt de divisiecommandanten ('s morgens) Diksmuide wordt verdedigd door Franse Marinefuseliers.		
		Ontmoeting Foch met de koning (14h)	Germain Van Marcke brengt mogelijkheid van gecontroleerde inundatie ter sprake bij twee officieren van de 2 ^{de} Divisie.
17 oktober			Van Marcke doet zijn verhaal over bij lt.-gen. Dossin (2 ^{de} Divisie)
19 oktober	Tegenaanval bij Keiem en Beerst. Uniebrug (Mannekensvere) bij terugtocht vernield door Belgen. De 5 ^{de} en 6 ^{de} Divisie worden in reserve achter de IJzer gebracht.		Dingens en zijn hulppersoneel bij het sluisencomplex verdreven door Belg. militairen.
21 oktober		Franse versterking (42 ^{ste} Divisie) daagt op, maar valt aan i.p.v. te helpen verdedigen.	Inundatie van de Kreek van Nieuwendamme op bevel van lt.-gen. Dossin.
22 oktober	Duitsers komen via noodbrug op de linker IJzeroever in de bocht van Tervate. Tegenaanvallen mislukken. Belgen moeten bruggen van Schoorbakke, Tervate en Diksmuide houden.		
23 oktober		Franse tegenaanval (d'Urbal) mislukt.	

24 oktober	Belgen zijn geweken achter de Grote Beverdijk.	Foch veegt Belgisch GHK de mantel uit. "Beveelt": "met energie standhouder", maar stuurt 42 ^{ste} Divisie toch in steun.	Commandant Nuyten, verbindingsofficier bij de Fr. 42 ^{ste} Divisie "ziet" belang in van de spoorwegberm voor een gecontroleerde inundatie.
25 oktober	Belgen laten Fransen weten dat ze vrezen van bevoorradings- en uitwijkroutes afgesneden te worden. Minister de Broqueville protesteert nog eens bij Joffre.	Foch laat weten de inundatie bij Duinkerke uit te breiden tot op Belgisch grondgebied. Foch laat weten plannen op te schorten (23.45h)	Majoor Maglinse geeft commandant Nuyten de opdracht de inundatie achter de spoorweg te bestuderen. Cogge wordt op het stadhuis ontboden en keert na de middag terug met "zijn" kaart. Op Cogges aanwijzen beginnen genietroepen met de voorbereiding.
26 oktober		Belgen beslissen ei zo na de IJzerlinie te laten vallen. Frans besluit om te blijven haalt ook Belgen over de streep.	Eerste poging via Oud-Veurnesas mislukt na één uur. (Cogge en Thys)
27 oktober			Tweede poging via Oud-Veurnesas lukt, maar gering resultaat. (Cogge en Thys)
28 oktober			Nog Veurnesas (met vastgelegde vloeddeuren). Thys blaast eerste poging via Noordvaart af.
29 oktober			Nog Veurnesas. Tweede poging Noordvaart slaagt (Geeraert en Ume)
30 oktober	Duitsers nemen Ramskapelle in (ten westen van de spoorweg), maar een Belgisch-Franse tegenaanval én het water drijven hen terug. De IJzerslag is voorbij.		Tweede opeenvolgende nacht inuinderen via verlaat van de Noordvaart.

Afscheid van de Duinheren

Jacques Bauwens

De abdij Ten Duinen bestond al vijf eeuwen – sinds 1128 - toen op 3 mei 1627 een vijftigtal monniken hun uithof Ten Bogaerde verliet om zich via de duinenrand naar Nieuwpoort te begeven. Ze vestigden zich in de stad Brugge in het vluchthuis van de opgeheven abdij Ter Doest aan de Potterierei. Dit kon omdat in 1624 Bernardus Campmans, de toenmalige abt, de bezittingen van Ter Doest had verworven.

Hier bouwden de Duinheren hun 'vierde' abdij. Na de houten abdij, dan de gotische van omstreeks 1250 en de tot abdij omgebouwde uithof Ten Bogaerde groeide in Brugge van 1627 tot 1796 een barok complex dat vandaag het bisschoppelijk seminarie onderdak verschaft. Ten tijde van abt Campmans (1623-1642) bestond de communiteit er uit 68 personen, waarvan 44 koormonniken.

Na Campmans ging de welvaart van de abdij teloor want de rijke bezittingen in Zeeuws-Vlaanderen werden halverwege de 17de eeuw door de Staten van Holland aan de Oranjes geschonken. Vruchteloos probeerden de cisterciënzers enige schadevergoeding te verkrijgen.

Onder Jozef II van Oostenrijk was het voortbestaan niet in het gedrang gekomen omdat de keizer alleen de 'nutteloze' contemplatieve kloosters viseerde en Ten Duinen had zoveel schorren in vruchtbaar cultuurland veranderd...! Maar met de Franse Revolutie brak de doodstrijd van de abdij aan. Al in 1792 waren Franse troepen tot Brugge doorgedrongen en hun vijandige houding t.o.v. religieuzen liet het ergste vermoeden. Dat werd duidelijk in 1794 toen Ten Duinen een heel zware belasting moest betalen en in november 1795 toen de communiteit uitgedreven werd.

Enkele monniken vestigden zich in Brugge of bekleedden een pastoraalfunctie in de randgemeenten. Tijdens het Hollandse Bewind stapten vijf overlevenden voor een laatste keer naar hun 'thuisland' in Koksijde terug. In het zand - boven de ruïne van de kapittelzaal waar ooit abt Idesbaldus begraven lag - werd met teruggevonden kloostermoppen een kapelletje (1819) opgericht.

De geconfisqueerde Brugse abdij werd achtereenvolgens Frans militair hospitaal, museum voor kunstwerken uit gesloopte kerken, Koninklijk Atheneum en Groot Seminarie. De allerlaatste Duinheren werden in Sint-Kruis begraven. Tegen de zuidelijke kerkmuur hangt hun verweerde gedenkplaat (1833 ?). In 1799 was de 53ste abt als balling in een R.K. kerk in Duitsland begraven. Kennelijk verwachtten de monniken geen herstel meer, tenzij God speciaal tussen zou komen...

HEU NUNC DUNA CADET QUAE STETIT SECLA SEPTEM
NI DEUS OMNIPOTENS ERIGAT IPSE MANU

Ach, nu valt de Duinen, die zeven eeuwen stond tenzij God almachtig haar eigenhandig opricht